

Dreptul la exprimare în limba maternă în Europa Centrală și în Statele Unite ale Americii. Similitudini și diferențe

MIKLÓS KONTRA

1. Repere introductive

Un fenomen curios, în cazul diverselor discursuri despre drepturile lingvistice sau bilingvism, este acela că ele utilizează argumente aparent identice, invocate însă în scopuri diametral opuse. De pildă, s-a pretextat că absența serviciilor bilingve de bază, adică serviciile în limba 1, la care este îndrituit un grup de persoane a căror limbă maternă diferă de limba oficială a statului în care trăiesc, poate bloca adaptarea lor la populația majoritară. (vezi: Nicolau și Valdiviesco, din 1988/1992; 320). Pe de altă parte, aceeași absență a serviciilor bilingve de bază este citată și drept cauză posibilă a asimilării de către majoritate a respectivei minorități. Spre exemplu, acest din urmă caz, respectiv absența bilingvismului, ar intensifica sau chiar promova asimilarea, susțin maghiarii din Slovacia. Opinia că absența bilingvismului blochează adaptarea, a fost susținută, pe de altă parte, în referirile la unii vorbitori de spaniolă din S. U. A. Astfel de paradoxuri aparente par să reprezinte o nefericită caracteristică a numeroase discursuri populare și politice consacrate drepturilor de exprimare într-o limbă, dar aceleași inconsecvențe pot fi uneori detectate inclusiv în discursul lingviștilor.

În ce mă privește, am ajuns recent la concluzia că riscul unor divergențe între — să zicem — un universitar din Europa Centrală și unul din Europa de Vest sau America de Nord sînt considerabil mai mari decît se admite de obicei și, în consecință, este necesar ca universitarii să acorde maximă atenție minimalizării oricăror neînțelegeri posibile. O parte a problemei o constituie faptul că cercetătorii antrenați în comunicarea științifică sînt vorbitori nativi ai unor limbi diferite, iar competența limitată în limba pe care o folosesc în lucrări conduce la o perturbare imperceptibilă

a comunicării. Mai mult decât atât, perturbarea comunicării poate proveni și din diferențele la nivelul informației și percepțiilor de bază, care pot rămâne nedetectabile, în ciuda celor mai bune intenții din partea celor aflați în dialog. De pildă, cuvântul englezesc *democracy* (democrație) are toate șansele să provoace probleme când e folosit, să zicem, de un maghiar sau de un englez, căci fiecare dintre ei îl poate folosi cu înțelesuri foarte diferite. Un sociolog maghiar și unul englez, angajați în dialog, pot, în ciuda celor mai bune intenții, să eșueze lamentabil.

Divergențele pot proveni și din lipsa de acuratețe a informației tipărite și, cu cât publicația care oferă respectiva informație e mai prestigioasă, cu atât mai mare e șansa ca ea să fie luată de bună. De exemplu, pînă de curînd, am recurs cu mult folos la publicațiile Minority Rights Group (Londra, Anglia), fără să am nici un fel de suspiciuni privind posibile inexactități. Recent, însă, am citit într-un articol referitor la Cehoslovacia următorul pasaj:

„În septembrie 1992, Consiliul Național Slovac (CNB) a sprijinit adoptarea unei constituții pentru o republică independentă, bazată pe principiile democrației parlamentare... Limba slovacă este limba oficială, iar folosirea altor limbi va fi reglementată printr-o lege separată... Legea limbii aplicată în Slovacia, acordă statut de limbă oficială unei limbi minoritare dacă minoritatea etnică care o vorbește depășește, într-o anumită regiune, 20% din populație.” (Plichtová, 1993: 17)

Cititorul neprevenit al acestui text va fi surprins să afle că în cea de-a doua accepțiune a sintagmei *limba oficială* acoperă de fapt o situație în care, dacă minoritatea depășește 20% din populația locală, limba respectivei minorități poate fi folosită în contactele oficiale oral, dar nu și în scris, iar oficialităților locale nu li se pretinde prin lege să cunoască și să utilizeze limba acelei minorități. Aceasta a fost situația de fapt din Slovacia în momentul cînd a intrat în vigoare *Legea Limbii Oficiale în Slovacia*, în octombrie 1990. Secțiunea 6, paragraf 2 din această lege subliniază faptul că oficialitățile locale cît și cele naționale nu au obligația să cunoască și să utilizeze limbile minoritare și că documentele oficiale vor fi redactate în limba oficială, definită prin lege a fi slovacă (vezi, de exemplu, Zalabai 1995:324). Deci, termenul de *limbă oficială* e utilizat de Plichtová pentru a denumi referențiale extrem de diverse: de pildă, oficialitățile guvernamentale trebuie să cunoască și să folosească *limba oficială (1)*, dar nu și *limba oficială (2)*, iar documentele oficiale sînt întotdeauna întocmite în *limba oficială (1)*, însă niciodată în *limba oficială (2)*.

Nu mai puțin, comparații de genul celei pe care o propun în cele ce urmează, riscă să fie sortite eșecului ori unei înțelegeri eronate, dacă se neglijează menționarea clară și repetată a diferențelor istorice și politice dintre regiunile comparate. Ne vom strădui să evităm aceste capcane prin punctarea a ceea ce ni se pare a fi diferențele pertinente dintre Europa Centrală și S.U.A.

Relațiile dintre minorități și majorități s-au schimbat radical în Europa Centrală în urma Tratatului de la Versailles, la sfârșitul primului război mondial. Monarhia austro-ungară s-a prăbușit, s-au trasat noi granițe și s-au creat noi state, precum Cehoslovacia și Iugoslavia. Minoritățile de altădată au devenit majorități și viceversa. (vezi: Slapnicka 1993). Noile granițe ale Ungariei au fost stabilite fără să se țină cont de granițele etnice și, ca urmare, în jur de o treime din vorbitorii de limbă maghiară au devenit cetățeni ai uneia din țările vecine. (vezi: Magocsi 1993; 134-5).

Situația în care s-au trezit milioane de maghiari după terminarea primului război mondial ar putea fi asemănată stării jalnice a mexicanilor care „într-o dimineață când s-au trezit s-au văzut cetățeni ai S.U.A.” (Marshall 1986:40), atunci când S.U.A. au anexat New Mexico, în urma Tratatului de la Guadalupe Hidalgo, în 1848. Primul aspect important de la care pornim este acela că minoritățile maghiare din Slovacia, Ucraina, România, Iugoslavia, Croația și Austria sînt *minorități indigene*, întocmai precum vorbitorii de spaniolă ce au devenit cetățeni americani, după ce teritoriul New Mexico a fost preluat de S.U.A. Ei nu sînt priviți defel ca imigranți (indiferent că acceptăm sensul propriu sau pe cel figurat al cuvîntului). (Nu există emigrație dinspre Ungaria către nici una dintre țările vecine, nici chiar slovacii trăitori în Ungaria nu au emigrat în Slovacia). De aici decurge și țelul minorităților maghiare din afara granițelor Ungariei, și anume acela al *menținerii limbii și culturii și opoziția* la a se lăsa asimilați de către etnia majoritară a țării în care trăiesc. E potrivit să menționăm și faptul că presiunile asimilaționiste exercitate asupra minorităților maghiare din statele ce s-au format în urma destrămării Imperiului Austro-Ungar, au tins să fie mult mai mari și mai directe decît presiunile exercitate asupra minorităților imigrante din S.U.A. (vezi Janics Borsody 1982, Schöpflin & Poulton 1990, și *Distrugerea identității etnice*, 1989).

Cu riscul unei simplificări grosiere, voi încerca să caracterizez situația politicii externe actuale din Bazinul Carpatic. De aproximativ un deceniu, mai bine zis din 1988, Ungaria susține că maghiarii care locuiesc în țările învecinate ei constituie parte integrantă a națiunii maghiare și că statul ungar are o obligație specială față de ei (vezi Oltaz, 1992). Cel puțin trei dintre țările învecinate (Slovacia, România și Serbia) refuză ideea că statul maghiar ar avea vreo obligație față de minoritățile maghiare trăitoare în țările lor. În România trăiesc aproximativ 2.000.000 de maghiari și poate 300.000 de mii în Voivodina, Serbia). Propaganda oficială din țările respective prezintă deseori pe ungurii din Ungaria și pe maghiarii din țările vecine ei, ca avînd pretenții de revizuire a granițelor, iar “pericolul maghiar” este parte integrantă a propagandei extremiste a acestor state, în ciuda faptului că, de cel puțin o jumătate de veac, nici un guvern ungar nu a exprimat vreodată pretenții teritoriale față de nici unul din statele vecine. O a doua realitate importantă de care trebuie ținut cont este că problemele ridicate de drepturile minoritare și lingvistice din Europa sînt, prin definiție, *intim legate de politica externă*.

După prăbușirea comunismului, țările central-europene și-au manifestat interesul să se alăture Consiliului Europei (CE). O importantă condiție pentru ca aceste state să fie admise în diversele organizații de integrare europeană este aceea ca ele să-și rezolve toate diferendele prin semnarea de tratate bilaterale. Statul ungar s-a străduit să promoveze o politică de internaționalizare a revendicărilor minoritare (vezi Oltay 1992), exprimându-și, bunăoară, o profundă preocupare în privința drepturilor minorităților din România, Slovacia și Serbia, atât în cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), cât și cu prilejul unor conferințe internaționale. Cu toate acestea, Slovacia, România și Serbia susțin că minoritățile maghiare se bucură de drepturi egale cu ale celorlalți cetățeni și că singura problemă este cea reprezentată de pericolul separatismului ungar. Ungaria și Slovacia, dar nu și România și Iugoslavia, și-au câștigat statutul de membru asociat al Uniunii Europene, în decembrie 1991. Ca urmare, drepturile minorităților și drepturile lingvistice au constituit deseori un punct pe ordinea de zi a negocierilor dintre organizațiile europene și Ungaria, Slovacia, România sau — într-o oarecare măsură — Serbia. Deși poate fi detectată o certă influență europeană în privința sorții minorității maghiare, e încă neclar în ce măsură forțele politice internaționale vor afecta viitorul ei. Al treilea fapt de care e bine să ținem seama — cel puțin teoretic — este că diversele organizații europene, cum ar fi CE sau OSCE, ar putea influența promovarea drepturilor lingvistice ale minorităților într-o direcție general europeană.

Un ultim aspect se referă la termenul *democrație*. În opinia mea, politologul american Barany are dreptate când susține că: „Se pare că în Europa de Est de azi *democrația* denumește în mod frecvent dominanța majorității, dublată de neglijarea sau chiar discriminarea minorităților neprotejate.”

2. Metoda

Sursele folosite în elaborarea acestui studiu nu sînt multe. O examinare comparativă a legislației discriminatorii („X-Only”, adică doar limba X poate fi oficială, limbă de stat), așa cum am promis-o din titlul acestei lucrări, ar necesita scrierea uneia sau chiar a mai multor cărți. Prin urmare, în acest studiu voi spicui argumente ce stau la baza legislației restrictive în domeniul drepturilor lingvistice minoritare, așa cum apar ele în cinci lucrări de referință, cărora li se adaugă alte câteva surse auxiliare de informare, în special publicistice. Volumele la care mă refer sînt următoarele:

Crawford, 1992 a. (*Hold Your Tongue*);

Crawford, 1992 b. (*Language Loyalties*);

Berényi, 1994 (*Nyelvországolás*, o carte despre cauzele sociale și istorice ce-au dus la adoptarea Legii Limbii Oficiale din Slovacia din 1990, redactată de un membru maghiar al Parlamentului slovac);

Zalabai, 1995 (*Mit ér a nyelvünk ha magyar?*) , o colecție de documente din presa maghiară din Slovacia despre „războiul tăblițelor cu denumiri de localități” și „războiul numelor de familie” în perioada 1990-1994);

„*Legea Slovacă a Limbii de Stat și Minoritățile — Analiză critică și observații*” ISBN 963 04 6102 1. Acest volum conține o traducere englezescă a *Legii Limbii Oficiale a Statului Slovac* din 1995, Justificarea (= un comentariu ce explică scopul legii) atașată proiectului de lege prezentat Consiliului Național al Republicii Slovace în data de 24 octombrie 1995, precum și analize critice (în studiul de față cartea va fi abreviată SSSL).

O altă restricție se impune acestui studiu: nu numai că-mi limitez analiza la datele oferite de volumele prezentate mai sus, mai mult, le voi utiliza într-o manieră selectivă. Numărul argumentelor referitoare la legislația lingvistică restrictivă se apropie de ordinul sutelor, ceea ce m-a forțat să aleg doar câteva din ele pentru această lucrare. Limitele spațiului m-au obligat și ele să mă concentrez pe Slovacia și să exclud din discuție România și Iugoslavia. Un motiv esențial ce susține alegerea Slovaciei constă în faptul că, în mai puțin de șase ani, au fost propuse în această țară două legi ale limbii oficiale în stat: Legea nr. 428/1990 vizînd Limba Oficială în Republica Slovacă precum și Legea Limbii Oficiale din Republica Slovacă, adoptată pe 15 noiembrie 1995. Ultima a revocat-o pe cea din 1990 și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1996.

Voi clasifica argumentele în două categorii: cele similare se vor regăsi în Secțiunea 3, iar cele contrare vor fi cuprinse în Secțiunea 4, avînd mereu în atenție păstrarea distincției între argumentele care militează pentru o legislație lingvistică restrictivă, discriminatoare, și cele care i se împotrivesc.

3. Argumente similare

3.1. Dreptul de a nu fi supus la discriminare lingvistică

S-a susținut că vorbitorii de limbă engleză sînt discriminați, de pildă, în ținutul Dade din Florida (vezi Crawford 1992 b: 104-5). O membră a Parlamentului Slovac, Eva Gorajová, a susținut la rîndul ei, în cadrul dezbaterilor pe marginea proiectului de lege a limbii oficiale a statului slovac, că respectiva lege „ar trebui să stopeze discriminările lingvistice și procesul de asimilare națională a slovacilor”, căci ea nu reprezintă o amenințare pentru nimeni și „oferă o posibilitate de stabilire a egalității lingvistice și sociale între toți locuitorii Slovaciei” (SSLL: 18).

Dreptul de a nu fi supus la discriminare lingvistică este un argument de care fac uz atît cei care propun proiecte de lege lingvistică restrictivă de tipul „numai limba X”, cît și oponenții săi. Cei care, în cazurile invocate, pledează pentru engleză sau slovacă folosesc același argument, pe care îl utilizează și „Mexican American Legal Defense and Education Fund” (vezi Crawford 1992a:151) sau maghiarii trăitori în

Slovacia. Se pare că toți cei implicați în dezbateri de genul celei amintite recurg inevitabil la acest argument și totodată fiecare dintre părțile implicate reclamă faptul că doar ei sînt cei discriminați.

În mod cert, pentru ca acest argument să fie utilizat într-o manieră rezonabilă, este necesară o anume procedură pentru a se stabili care este grupul de indivizi, aflat într-un mediu lingvistic dat, realmente discriminat. Dreptul de a nu fi supus discriminării lingvistice poate fi citat atît *ca pro* limba X-exclusiv, cît și *ca împotriva* legislației de tipul limba X-exclusiv. În cele ce urmează, voi încerca să delimitez argumentele pro și contra legate de legislația lingvistică restrictivă.

3.2. Argumente similare în favoarea utilizării exclusive a unei limbi

3.2.1. Acces egal la educație și șanse egale de participare plenară la viața politică, economică și socială a țării

S.U.A., dar și țări din Europa Centrală (de exemplu Slovacia și România) au susținut că legislația lingvistică restrictivă de tipul: utilizarea exclusivă a limbii X creează egalitate socială, așadar că legislația respectivă e singura bună.

Printre alții, secretarul de stat al S.U.A. pentru educație, William J. Bennett, a susținut că „alternativa” abordării nonbilingve în predarea noțiunilor de bază ale limbii engleze celor doritori să vorbească respectiva limbă ar pregăti copiii pentru participarea deplină la oportunitățile și provocările societății americane (Crawford 1992b; 358). În acest sens, engleza este o limbă comună ce permite tuturor să participe total și să se integreze societății americane.

Justificarea din preambulul legii slovace demonstrează că Republica Slovacă „oferă educație bilingvă în regiuni locuite de cetățeni de mai multe etnii, ceea ce permite minorităților naționale să stăpînească într-o măsură suficientă limba oficială a statului, contribuind la adîncirea înțelegerii.” (SLL: 15). O asemenea „garantare a șanselor egale” le este oferită maghiarilor din Slovacia și România, indiferent dacă ei și-au manifestat ori nu dorința de a beneficia de respectivul drept. De obicei, ei nu optează pentru acest drept, după cum o demonstrează un recent reportaj din presă (Vonyik, 1996), în care un cetățean de etnie slovacă pretindea că:

„Maghiarii nu sînt deloc discriminați dacă își însușesc limba oficială. Aceasta le permite să se descurce în orice zonă a țării s-ar afla și, ca urmare, nu vor mai fi legați de regiunea cu pricina.”

Răspunsul la acest argument pretinde o simplă interogație retorică:

„De ce credeți că maghiarii ar dori să se mute? Au casele și pămînturile lor aici...”

Acest tip de argument a fost inspirat rezumat de către Joshua Fishman (1988/1992b: 169): „noi nu vrem decît să-i eliberăm de sindromul închisorii etnice”. O recentă folosire a acestui argument se regăsește într-o epistolă expedită de către Ministrul de externe slovac Înaltului Comisar OSCE pentru Minoritățile Naționale.

În această scrisoare, ministrul îi explică lui Max van der Stoel că, în urma eșecului versiunii slovace a „educației alternative”, „această formă de educație nu va fi introdusă, din cauza lipsei consimțirii parentale (astfel respectându-se în totalitate principiul opțiunii voluntare, proclamat de Guvernul Republicii Slovace) și că metode diferite de instruire în limba slovacă, declarată limbă oficială a statului, vor fi aplicate cu scopul de a se atinge — cu precădere în interesul viitorului copiilor maghiari minoritari — un standard adecvat presupus de limba slovacă.”

3.2.2. Legislația restrictivă întărește armonia socială

S-a afirmat în S.U.A. că stăpînirea exclusiv a limbii engleze „e necesară pentru a promova armonia rasială” la locul de muncă (vezi Crawford 1992b: 279-80). Cu toate acestea, judecătorul Curții de Apel a decis în 1988 că interzicerea exprimării în limba maternă a angajaților poate contribui la acumularea de tensiuni rasiale și că argumentul conform căruia acest demers ar asigura armonia rasială e nefondat.

Preambulul Legii Limbii Oficiale a Statului Slovac arată că legea a fost adoptată pentru a asigura „libertatea și egalitatea în demnitate și în drepturi” a cetățenilor (SSLL, p.7).

Argumentul care susține că legislația lingvistică de tip restrictiv garantează echilibrul social pare a fi unul popular.

3.2.3. Instruirea în limba minorităților deschide calea ideologiei anti-majoritare

Argumentul susține că eliminarea instruirii în limba minorităților poate reduce, ba chiar suprimă, ideologia anti-majoritară.

În anii '20, în procesul Mezer versus Nebraska, Curtea Supremă a hotărât că „a permite străinilor să-și crească și să-și educe copiii în limba lor maternă are ca urmare inducerea unor idei și sentimente străine de interesele acestei țări.” (Crawford 1992b: 235).

Justificarea la Legea Slovacă are observații de genul: „Un număr mare de manuale și rechizite provenind din Ungaria, cu conținut iredentist, apar în școlile din Sudul Slovaciei”, și astfel „elevii nu sînt învățați să respecte patria slovacă în care trăiesc”. (SSLL:15).

3.2.4. Minoritățile nu vor să învețe limba țării în care locuiesc

Acesta este un argument frecvent folosit în susținerea utilizării exclusive a limbii engleze (vezi Crawford 1992a și 1992b). E de asemenea amintit și în cadrul *Justificării* ce însoțește Legea Slovacă, însă în cazul respectiv apare un element imposibil de detectat în dezbaterile pe marginea utilizării limbii engleze, și anume acela că dascălii vorbitori de limba slovacă-limbă maternă fac dovada unei competențe îndoielnice în propria lor limbă:

„O consecință a neglijării educației în limba oficială a statului este aceea că în regiunile cu populație mixtă din Sudul Slovaciei, persoanele ce instruiesc tînăra

generație a minorității maghiare consideră că stăpînirea limbii oficiale la nivel minim nu este necesară; de fapt, se întîmplă ca etnicii maghiari și chiar dascălii de etnie slovacă să nu fie familiarizați îndeajuns cu limba oficială a statului.” (SSLL, 15)

3.2.5. Minoritatea nedorită ar trebui să fie deja complet asimilată, sau similitudinea insultelor

Negarea dreptului populației indigene dintr-un teritoriu de a-și folosi numele reprezintă o gravă insultă ce poate fi întîlnită atît în S.U.A., cît și în Europa Centrală. Argumentul implicit ce se ascunde în spatele unor astfel de insulte ar suna cam în felul următor: minoritatea nedorită ar trebui să fie deja complet asimilată.

Cînd constituția Californiei a fost revizuită în 1878—79, drepturile lingvistice ale minorității spaniole au fost și ele dezbătute, și un anume domn Tinnin se lamenta pe motivul că tone de documente fuseseră „publicate în spaniolă în beneficiul străinilor”. Această afirmație a provocat următorul schimb de replici:

Domnul Rolfe: „*Numiți populația băștinașă a acestui stat străină?*”

Domnul Tinnin: „*Au avut timp suficient pentru a învăța limba.*” (Crawford 1992b: 53)

În iunie 1994, cîțiva politicieni slovaci au declarat că „nu mai există maghiari în Slovacia, ci doar „cetățeni slovaci vorbitori ai limbii maghiare”, care sînt „slovaci maghiarizați ce vorbesc ungrește” (Vezi Zalabai 1995: 202 și 211).

În 1993, un cetățean de etnie maghiară a ridicat vocea indignat, în legătură cu alegerea limbii, opinînd, așa cum o demonstrează următoarea traducere dintr-un articol de ziar, că: „Totul depinde de unghiul din care un individ alege să privească... Pentru noi, maghiara nu este o limbă străină, pentru noi ea este limba noastră maternă și — oricît de ciudat ar suna pentru unii — în ceea ce ne privește, slovacă este o limbă străină.

Suștin respectuos faptul că noi vorbim maghiara nu pentru că nu ne-am însușit (încă) limba slovacă, ci pentru că sîntem maghiari. E acest lucru atît de greu de priceput?” (Zolczer 1995: 118—9).

3.3. Argumente similare utilizate împotriva legislației restrictive

3.3.1. Promovarea legislației în favoarea unei singure limbi insultă și alienează minoritățile

În examinarea argumentelor în favoarea utilizării englezei ca limbă oficială, Leibowicz notează că:

„*Bazîndu-se pe o teamă nefondată de separatism și fragmentare culturală, pasajul din E. L. A. insultă și înstrăinează o parte semnificativă a societății noastre în numele unității naționale.*” (1985/1991: 111).

O posibilă consecință alienatoare dramatică a legislației slovace restrictive a fost semnalată de un primar maghiar din Sudul Slovaciei, într-un recent articol de ziar. Din 1 ianuarie 1996, s-a iscat o controversă pe marginea legalității ori a ilegalității utilizării limbii maghiare, alături de slovacă, în contactele oficiale cu administrația locală din Sudul Slovaciei. Cîțiva primari maghiari au propus ordonanțe locale pentru a-i face pe cetățenii de etnie maghiară egali cu cetățenii slovaci, în cadrul întâlnirilor oficiale din municipiile lor. Primarii în cauză susțin că ordonanțele au devenit necesare deoarece Legea Limbii Oficiale în Stat a revocat-o pe cea anterioară, care permitea o utilizare oficială parțială a limbii minoritare în localități unde populația minoritară ajunge la un procent de cel puțin 20%. Fragmente dintr-un articol semnat de primarul maghiar al localității Zsitvaudvard/Dvory nad Zitavou, József Száraz, se prezintă astfel:

„Cînd am luat inițiativa [cînd am propus respectiva ordonanță prin care și maghiara poate fi folosită în contactele oficiale ale municipalității], am avut ca scop pur și simplu reflectarea realității circumscrise de viețile noastre, realitate cu care ne-am mulțumit de atîta vreme. Toți indivizii vorbesc în limba pe care o stăpînesc cel mai bine și prin intermediul căreia se pot exprima pe ei înșiși în maniera cea mai inteligibilă posibilă. Am respectat și vom respecta și de acum încolo limba oficială a statului. Toate documentele întocmite de oficialitățile locale, din care fac parte, sînt redactate într-o slovacă standard, cu o ortografie perfectă.

Tot ce-am făcut a fost să reflectăm realitatea. Realitatea în cauză a reprezentat mereu o simbioză perfectă între plante, animale și oameni (slovaci, maghiari, romi și evrei) în cel mai drag nouă colțisor din lume, în orașul nostru natal din sudul Slovaciei.

Pînă acum n-am întîlnit pe nimeni care să fi învățat cîinii să miaune, pisicile să latre, sau care să picteze în albastru minunata iarbă verde de pe malurile Dunării. Vremurile s-au schimbat și multe lucruri sînt extrem de dificil de acomodat. Mulți dintre noi nu sînt capabili să facă față acestor anomalii. Ei sînt nefirești și încearcă să ne provoace să respingem ceva ce pînă azi era considerat de noi ca natural. Pentru persoanele bine-intenționate, iubitoare de pace, nimic nu s-a schimbat, nici măcar acum.

Sper ca nici unul dintre cei care permanent fac declarații despre europenizare, democrație și toleranță să nu îmi pretindă pe viitor să renunț la limba cea mai familiară nouă, la limba noastră maternă pe care o folosesc atunci cînd vorbesc cu părinții mei, cu vecinii sau cu mulți dintre vizitatorii primăriei care vin să-mi ceară sfatul. Sper că nimeni nu are pretenția ca eu să recurg la limba oficială a statului cînd vorbesc cu acești oameni...Ce mi-ar zice ei în acest caz este de netipărit... și asta pe bună dreptate...” (Száraz,1996)

3.3.2 Legislația lingvistică restrictivă provoacă dislocări culturale și dezrădăcinări sociale

Unul dintre cele mai puternice argumente contra legislației restrictive vizînd impunerea utilizării unei singure limbi este acela că ea poate cauza pierderea identității

unui grup de indivizi. În clasicul său articol, *Blestemul lui Babel*, Haugen (1973/1992: 407) declară următoarele:

„Limba nu e o problemă decât dacă e folosită ca bază a discriminării și, de fapt, așa a fost utilizată de când ne amintim. Atît în Suedia, cît și în S.U.A., tendința este legată de o schimbare a limbii, schimbare ce-i vizează pe minoritari pentru că ei trebuie să fie mai deplin integrați în viața națională. Dar acesta este un proces care provoacă dislocări culturale și dezrădăcinare socială, proces care privează minoritățile nu numai de identitatea lor de grup, ci chiar și de demnitatea lor umană.

În lupta sa împotriva consecințelor legislației slovace restrictive, Pál Csáky (1996), un membru maghiar al Parlamentului slovac, a afirmat că:

„*A veghea la identitatea noastră a devenit recent o chestiune primordială. Aș putea mai degrabă reformula zicînd că aceasta a redevenit chestiunea primordială. Aș putea de asemenea afirma că e păcat că a devenit o chestiune primordială. Motivul atîtor nuanțe este atacul frontal îndreptat asupra noastră, atac aparținînd celor ce dețin puterea.*”

Cînd Csáky formulează în termenii unui „atac frontal asupra minorității maghiare din Slovacia”, el se referă la încercările susținute de a interzice denumirile maghiare de localități și, ca urmare, de a legifera scrierea denumirilor localităților exclusiv în limba slovacă. Asta înseamnă doar denumiri slovace în hărți, în manuale, în ziare, uneori în discursurile crainicilor radio sau TV, dar pînă acum (încă?) nu în interviuri (vezi Zalabai 1995:82). Într-un articol de ziar publicat în 1993, avocatul de etnie maghiară József Gyönyör (1993/1995: 101—2) scria:

„*Cred că e imposibil de imaginat că denumirile geografice pot fi învățate exclusiv în slovacă, căci asta ar face ca nume vechi, de origine maghiară, să se scufunde în uitare. Este absolut imposibil de imaginat ca nume [ungurești] cum sînt Csallóköz, Bodrogeköz, Mátyusföld, sau numele munților, dealurilor și cîmpiilor să rămînă necunoscute de către generațiile viitoare. Dacă aceasta s-ar întîmpla, Slovacia și totodată Europa ar fi mai sărace.*”

Acest argument demonstrează că legislația lingvistică restrictivă produce dislocări culturale, înstrăinare și pierderea identității, fiind așadar greșită.

3.3.3. Legislația restrictivă face comunicarea ineficientă și generează resentimente

Se poate demonstra că dacă indivizii sînt forțați să folosească limba pe care o stăpînesc mai greu, comunicarea poate să nu fie atît de fructuoasă cum ar fi dacă ei ar fi lăsați să se exprime în limba lor maternă. Un caz extrem, dar deloc neobișnuit este cînd vorbitorilor monolingvi ai L1 li se oferă anumite servicii vitale doar în L2. Trebuind să recurgă la o limbă în detrimentul celeilalte, cînd ambele ar putea fi folosite — acest fapt poate genera resentiment și poate duce la o violare a drepturilor fiecărui om de a se exprima în limba sa maternă. În mod încurajator, nu citesc prea

mult în primul principiu al recente declarații a Linguistic Society of America privind drepturile lingvistice când presupun că motivația ce se ascunde în spatele său poate fi asemănătoare cu ce am afirmat aici. Acest prim principiu din recenta declarație a Societății de Lingvistică Americană susține că:

„Tuturor rezidenților S. U. A. le vor fi garantate cel puțin următoarele drepturi lingvistice:

A. Să se exprime, în particular sau în public, în limba aleasă de ei.” (Buletinul L. S. A., nr. 151, martie 1996)

Orașul Šamorin/Samorja în sudul Slovaciei, într-o recentă ordonanță care stipula egalitatea între limbile maghiară și slovacă în comunicarea oficială în orașul în care cam 70% din cei 12.000 de locuitori sînt etnici maghiari, a aplicat principiul potrivit căruia fiecare trebuie să aibă dreptul de a folosi limba pe care o alege:

„Toți cetățenii și reprezentanții orașului Samorja au dreptul de a utiliza limba în care ei consideră că se pot exprima cel mai bine oral și scris în comunicarea oficială.” (*Új Szó*, 29 ianuarie, 1996, p. 3)

Această ordonanță mandatează staful consiliului orășenesc să folosească în contactele cu cetățenii limba în care aceștia i se adresează.

4. Argumente contrare ce sprijină legislația restrictivă

Căutînd argumente care se deosebesc, în Europa Centrală, de cele din S.U.A., oricine poate identifica: (a) argumente ce par să fie absente din ambele contexte și (b) argumente care, deși aparent similare, în realitate sînt distincte.

4.1. Greșelile trecutului istoric trebuie îndreptate

Deși oricine poate susține că între situația din S.U.A. și cea din Republica Slovacă există asemănări, în sensul că ambele populații majoritare ale respectivelor țări reprezintă majorități considerabile, există deosebiri istorice enorme care demonstrează că realitățile celor două țări sînt extrem de distincte. Ba mai mult, o lungă perioadă din istoria lor, slovacii n-au beneficiat de propria lor țară independentă (vezi, de pildă, Karpát 1993). Slovacii și ceea ce Slovacia înseamnă azi au aparținut regatului ungar și Imperiului multinațional Austro-Ungar pînă în 1920. Mai apoi, timp de peste șapte decade au făcut parte dintr-o federație, alături de cehi. Rivalitățile etnice și tensiunile de intensitate variată fiind o caracteristică a Bazinului Carpatic de-a lungul secolelor, nu ne surprind dese referiri din discursurile politice la „dreptatea istorică” și la rănile din trecut.

Prima parte a *Justificării* ce însoțește Legea Limbii Oficiale a Statului Slovac din 1995 (SSLL, pp. 12-3) a fost redactată în acest spirit:

„De la finele veacului al 18-lea, limba slovacă a trebuit să reziste la presiunea crescîndă exercitată de limba maghiară.

Maghiarizarea forțată de pe vremea Ungariei istorice, ca și dintre anii 1938-1945, când Ungaria a ocupat o largă porțiune din Sudul Slovaciei, a cauzat răni ce au rămas deschise pînă azi”.

Acest *argument istoric* pare a fi baza rațională a legii vizînd protejarea limbii oficiale în Slovacia, o țară cu o populație ce cuprinde mai mult de 80% slovaci, cam 11% maghiari, precum și comunități mai mici formate din romi, cehi, ruteni, ucrainieni, nemți și polonezi. Cu toate acestea, așa cum Jouko Lindstedt (Helsinki) sublinia într-o discuție purtată prin poșta electronică din 30 aprilie 1996: “Oprimarea limbii slovace în Imperiul Austro-Ungar n-a avut bineînțeles nimic de-a face cu drepturile lingvistice ale actualilor maghiari din Slovacia. Dacă Slovacia crede că da, rezultatul este sortit să fie nesatisfăcător din perspectiva drepturilor fundamentale ale omului.”

În S.U.A. a fost susținută ideea că engleza ar fi atacată de celelalte limbi, dar după cîte știu eu, nimeni nu a invocat nedreptăți istorice suferite de americani drept justificare pentru alegerea englezei ca limbă oficială.

4.2. Stăpînirea perfectă a limbii — condiție esențială de acordare a cetățeniei

Unul dintre principiile de bază ale statului american, unde limba oficială este engleza, susține că:

„Toți candidații la cetățenia S.U.A. vor trebui să-și demonstreze capacitatea de a înțelege, vorbi, citi și scrie engleza elementară precum și cunoașterea elementară a sistemului nostru de guvernare.” (Crawford 1996:145)

Cînd Legea Limbii Oficiale a Statului Slovac a fost adoptată, în noiembrie 1995, un articol și o scrisoare de la un cititor, publicate în ziarul *The New York Times*, au sugerat ambasadorului slovac la Washington DC „să prezinte în ansamblu legislația slovacă”. Citez, substanțial, primul paragraf din scrisoarea ambasadorului:

„Scopul principal al legii în discuție este de conservare a formei actuale a limbii, țel înlînit în multe țări europene, cum ar fi Franța, Belgia sau Olanda. *Stăpînirea limbii oficiale a unui stat este o cerință obligatorie în vederea obținerii cetățeniei în toate țările lumii.* [Sublinierea mea, M.K.] Pentru a trăi plener și pentru o implicare în viața socială și economică a Republicii Slovace, e necesar ca limba slovacă să fie vorbită, ba mai mult: să fie vorbită bine. Cetățenii minoritari au posibilitatea și totodată obligația să-și conserve limba culturii lor originare.” (Lichardus 1995)

Referirea la obținerea cetățeniei din acea declarație pare ciudată din moment ce relativ puține persoane imigrează în Slovacia și cer cetățenie slovacă în aceste zile. Minoritățile naționale și etnice din Republica Slovacă sînt cetățeni ai acestei țări de la Tratatul de la Trianon încoace (cu excepția anilor 1945-1948, cînd nemții și maghiarii au fost lipsiți de toate drepturile civile, inclusiv de cetățenie; vezi, de exemplu, Janics/Borsody 1982).

Dacă referirea ambasadorului slovac la pretenția de stăpânire a limbii drept condiție esențială în acordarea cetățeniei nu-i vizează doar pe străinii care cer cetățenie slovacă acum, sau o vor face în viitor, atunci avem de-a face cu un argument radical diferit de cel care explica alegerea limbii engleze ca limbă oficială în S.U.A. Americanii afirmă că o persoană trebuie să-și însușească *engleza de bază* dacă dorește să *devină* cetățean al S.U.A. Ambasadorul slovac afirmă că o persoană trebuie să vorbească *bine* slovacă dacă acea persoană *este* cetățean slovac. Dacă americanii ar fi să adopte această orientare logică, ei ar trebui cu siguranță să militeze pentru programe federale care să-i învețe, de pildă, pe toți cetățenii din New Mexico să vorbească engleza corect. Un popor cucerit ar fi astfel învățat în mod forțat să vorbească *bine* limba cuceritorilor.

4.3. „Limba este lege mai presus de orice altă lege”

Legislația care militează pentru adoptarea unei singure limbi oficiale este preocupată, cel puțin în S.U.A., de limba anume pe care un individ o folosește în comunicarea orală și scrisă. După câte știu eu, americanii nu s-au arătat preocupați de implicațiile opțiunii pentru o limbă, adică de *modalitatea* în care un individ ar trebui să o folosească, mai exact: care cuvinte, care expresii sînt adecvate și care nu, cum să fie ele pronunțate... Acest aspect îi deosebește de unele țări din Europa Centrală. Acestea din urmă s-au străduit nu numai să legifereze obligativitatea unei singure limbi oficiale în anumite situații de comunicare, ci și au impus formele lingvistice particulare ce trebuiau folosite.

În anii premergători adoptării, în Slovacia, a Legii privind Registrul Stării Civile (din 1994), s-a desfășurat, printre altele, o dezbateră îndârjită care viza acordarea sau nu a permisiunii pentru femeile care nu erau de etnie slovacă de a-și ortografia numele în conformitate cu legile și tradițiile limbii lor materne, punctul de divergență constituindu-l obligația impusă de normele ortografice slovace de a adăuga sufixul „-ová” ca terminație a numelor lor. Argumentul adus în cursul dezbaterii a fost că „limba e o lege mai presus de lege” („jazyk je zákon nad zákonom”) adică „legea limbii slovace” care cere folosirea sufixului „-ová” la sfîrșitul numelor feminine trebuie să fie deasupra oricăreia dintre reglementările europene, cum ar fi:

„Fiecare persoană aparținînd unei minorități va avea dreptul să-și folosească atît numele de familie cît și prenumele, așa cum figurează în limba sa maternă, și să ceară recunoașterea lor oficială.” (Recomandarea 1201 din 1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, articolul 7, paragraful 2).

După părerea lui Jernudd, o astfel de încercare, dacă ar fi pusă în practică, ar constitui o violare a drepturilor lingvistice ale oricărui individ. Jernudd (1994:130) a argumentat în mod convingător că „ajustarea forțată a numelor este o metodă de a nega existența unui grup” și „dovedește dorința vizibilă de asimilare a grupurilor etnice prin

pretenția de schimbare a numelor.” Dacă luăm în considerare reportajele din presă (vezi, de pildă Zalabai 1995: 199-201), aflăm că un grup de lingviști slovaci și-au sprijinit guvernul în evidenta lui tentativă de a asimila în mod forțat grupuri etnice.

În acest caz, eforturile de impunere în exclusivitate a limbii slovace ca limbă oficială au eșuat, căci Consiliul Europei a luat atitudine și, în consecință, femeile non-slovace au acum dreptul să-și înregistreze numele fără sufixul final *-ová*, dacă o doresc.

Cu toate acestea, există situații recente în cazul cărora proiectul limbii slovace depășește granițele propriu-zise ale limbii slovace, iar lingviștii slovaci joacă un rol activ într-un astfel de demers. Poate că exemplul cel mai evident se regăsește în normele ortografiei slovace (*Pravidlá slovenského pravopisu*), concepute de lingviștii de la Institutul Lingvistic din cadrul Academiei Slovace de „tiințe și definitivitate” în 1991. În conformitate cu aceste norme, ortografierea numelor personale inițial scrise cu litere latine este interzisă în limba slovacă, cu o singură excepție. Anumite denumiri istorice maghiare trebuie re-ortografiate, de exemplu Rákóczi — Rákoci și Pálffy — Pálfi. Astfel de reortografieri se impun dacă purtătorul numelui este privit în mod oficial ca aparținând „erei maghiare din istoria Slovaciei”. De vreme ce *William Shakespeare* nu se încadrează aici, numele său nu va fi reortografiat: *Viliam Sekspir* (Vezi Zalabai 1995: 193). După părerea mea, aceasta e o dovadă clară a discriminării lingvistice. Situația este cu atât mai deplorabilă, cu cât normele concepute de lingviștii slovaci și publicate în 1991 vor servi de acum drept bază legală unor măsuri implicite de politică lingvistică, urmare a adoptării Legii Limbii Oficiale în stat din 1995. În conformitate cu Secțiunea 2, Paragraful 2 al acestei legi „forma standard a limbii oficiale a statului e decretată de Ministerul Culturii Republicii Slovace care va ține cont de propunerile făcute de institutele specializate de lingvistică”. Paragraful următor subliniază că: „nici o formă de interferență în normele limbii oficiale, care nu se aliniază acestor reguli, nu se admite.” În stricta interpretare a acestei legi, dacă o placă comemorativă de pe o clădire conține un text slovac cu nume ungurești ortografiate în maghiară, (de exemplu Pálffy în loc de Pálfy), proprietarul clădirii poate fi amendat de „consultanții lingvistici” ai guvernului slovac. (Vezi: din II Rákoczi Ferencböl — František Rákoci II.?)

5. Divinitatea supremă al gramaticii slovace

De vreme ce tradiția americană a codificării limbii (și în genere cea anglo-saxonă) este total diferită de tradiția Ungariei, a Slovaciei ori a României (nu există o instituție centrală care să normeze limba engleză), lingviștii americani nu pot juca un rol similar celui jucat de lingviștii slovaci. De pildă, ei nu pot stabili reguli ortografice care să poată deveni o bază legală de implementare a politicilor favorabile legislației lingvistice restrictive, discriminatoare sau nu. Expertiza lor lingvistică nu poate fi folosită de guvern drept „justificare științifică” a legislației restrictive de tipul limba engleză-exclusiv.

Slovacia prezintă caracteristici aparte, iar lingviștii slovaci au un rol total diferit de cel al americanilor. Istoria recentă a Slovaciei a dat naștere unei situații în care promulgarea legislației limbii, poliția lingvistică, este supervizată de lingviști profesioniști. Acest rol semi-legal al lingviștilor a fost clar precizat de ministrul culturii Dušan Slobodník, în iulie 1993. Când guvernul slovac a decis să returneze parlamentului slovac legea privind numele de persoane, ministrul a spus, într-o conferință de presă:

„În nici un caz aceasta nu reprezintă o încălcare a cererii Consiliului Europei (CE) privind libertatea numelor, iar Consiliul Europei, pur și simplu, nu poate să ne impună anumite lucruri.” El a răspuns în acest fel cererii minorității maghiare de a nu fi obligați să adauge sufixul *-ová* (o regulă gramaticală de derivare în limba slovacă pentru formarea numelor de persoane feminine). Limba slovacă acceptă cu ușurință unele elemente din alte limbi. Dar există anumite limite pe care nici o limbă nu le poate depăși și nimeni nu poate exercita presiuni asupra noastră cu orice pretext, a spus Slobodník.

El a adăugat că decizia guvernului slovac se bazează pe necesitatea prezervării principiului gramaticii slovace. Consiliul Europei nu ne poate impune gramatica și asta nu intră în competențele sale. Aceasta ține de competența divinității supreme a gramaticii slovace, L'udovít Štúr Language Institute, a accentuat Slobodník (FBIS-EEU-93-133)

Ceea ce Slobodník numea „suprema divinitate în privința gramaticii slovace”, reprezentată de Institutul de Lingvistică L'udovít Štúr din cadrul Academiei Slovace de științe, este cel mai important institut de cercetare a limbii slovace. Lingviștii acestui institut au fost cei care au conceput normele discriminatorii ale ortografiei slovace publicate în 1991. „I tot foștii și actualii directori ai acestui institut se numără printre membrii „Consiliului Central Lingvistic”, înființat în martie 1996, de către guvernul slovac. Ziarul maghiar *Új Szó* relatează în 22 martie 1996 că:

„Ieri, ministrul culturii Ivan Hudec i-a numit pe membrii Consiliului Central de Lingvistică în Bratislava. Aceștia sînt: Ján Dovul'a, Ján Kačala, Milan Majtán, Ivan Masár, Jozef Mistrik, Jozef Mlacek, Simon Ondruš, Mária Pisárèikova, Matej Pova•aj, Ivan Ripka și Ján Sabol. Intră în atribuțiile lor să ia măsuri pentru mai buna punere în aplicare a legii vizînd protejarea limbii oficiale a statului și să-și exprime opiniile cu privire la propunerile de modificare a formei actuale a limbii oficiale. De asemenea, sarcina lor este de a emite opinii de expert în problemele contencioase privind folosirea limbii oficiale, de a monitoriza activitatea diferitelor comitete de stabilire a terminologiei din cadrul corpurilor administrației publice și de a superviza activitatea unor lingviști consultanți”.

O astfel de cooperare strînsă între corpurile legiuitoare, politicienii și lingviștii academicieni în crearea *practicilor lingvistice* reprezintă probabil mai degrabă o excepție decît o regulă în majoritatea țărilor lumii de azi. Cu toate că o detaliere

minuțioasă a cazului slovac ar putea oferi multora dobândirea unei perspicacități în aplicarea lingvisticii, aici spațiul limitat nu ne permite decât punctarea fundamentării teoretice a tendinței politicii și legislației lingvistice slovace. Cartea la care ne referim a fost scrisă de un fost director al Institutului Lingvistic L'udovít Stúr, Jan Kaèala, (1994) și este intitulată *Slovenèina-vec politická?* (Limba slovacă — o problemă politică?)

În cele ce urmează, voi proceda la o trecere în revistă fugitivă a acestei cărți.

Capitolul V/3 (162-168) are în centrul său „suveranitatea lingvistică”. Printre altele, aflăm că suveranitatea lingvistică e strîns legată de suveranitatea statală și națională. Supremația lingvistică se manifestă atît prin filtrarea aspectelor împrumutate din alte limbi, cît și prin luarea în considerare a modalității în care numele altor țări sînt formate în limbă. Vulnerabilitatea acestei „abordări teoretice” a fost clar demonstrată de primul ministru slovac V. Meèiar, în ianuarie 1966, cînd a încercat să influențeze guvernul Germaniei unificate în alegerea denumirii țării în limba slovacă. Potrivit unui raport recent (OMRI *Daily Digest*, 22 ianuarie 1966), primul ministru slovac „i-a spus ministrului afacerilor externe german, Kinkel, că Germania poate decide singură care să fie denumirea oficială a țării în limba slovacă, potolind astfel o dispută care bloca semnarea mai multor tratate bilaterale. Guvernul lui Meèiar insistase inițial asupra numelui adoptat în timpul Războiului Rece: Republica Federală Germană, dar denumirea preferată de Germania a fost: Republica Federală a Germaniei.”

În opinia lui Kaèala, suveranitatea națională și lingvistică presupune de asemenea posibilitatea ca o națiune să decidă cu responsabilitate atunci cînd soluționarea problemelor legate de situația și folosirea limbii naționale reclamă o legislație lingvistică.

Capitolul V/5 (172-176) discută noțiunea de limbă literară și implicațiile ei politice, oferind o bază solidă pentru conturarea preambulului la Legea privind Limba Oficială a Statului din 1995, unde limba slovacă este denumită „cea mai valoroasă piesă a moștenirii culturale și expresie a suveranității Republicii Slovace și un mijloc general valabil de comunicare pentru cetățenii săi, care le garantează libertatea și egalitatea în drepturi pe teritoriul Republicii Slovace.”

Capitolul V/7 (178-185) oferă o bază istorică legii din 1995. Cea dintîi schiță a unei legi privind limba oficială slovacă a fost publicată de către directorul de atunci al Institutului Stur, în cotidianul *Pravda*, la 8 mai 1968. Nevoia unei legislații lingvistice, susține Kaèala, a fost îndeosebi resimțită nu numai de către lingviști, ci și de către vorbitorii obișnuiți ai limbii slovace, mai ales cei care s-au simțit amenințați în însăși identitatea lor de slovaci. Ni se spune că în amestecul etnic (maghiari și slovaci) regiunile slovace sînt supuse discriminării și presiunilor asimilaționiste. De aceea este nevoie de o legislație care să îi protejeze pe slovaci în propria lor țară, împotriva presiunilor lingvistice externe și interne.

Afirmația conform căreia slovacii sînt asimilați într-un proces forțat de maghiarizare, în sudul Slovaciei de astăzi, servește mai degrabă ca fundament ideologic al Legii din 1995, dar nu a beneficiat niciodată de cercetări serioase și substanțiale. De fapt, numărul maghiarilor ce locuiesc în Slovacia a scăzut de la 650.600 (21,7%) în 1921 la 566.700 (10,8%) în 1991 (vezi Plichtová 1993: 18). Dar, exact la fel cum se prezintă lucrurile în dezbaterile pe marginea opțiunii exclusive pentru limba engleză, tot așa, în discursurile politice ale slovacilor referitoare la problema limbii, *faptele nu contează*

6. De unde toate aceste similitudini?

Există asemănări frapante între argumentele care susțin engleza-exclusiv și cele care susțin slovacă-exclusiv [“numai limba X”]. Reprezentanții ai englezei americane și unii dintre proiectanții Legii Limbii Oficiale Slovace din 1995 au avut chiar unele contacte directe. Singurul ziar maghiar publicat în Slovacia, *Új Szó*, relatează, pe data de 5 octombrie 1995, că o delegație americană a vizitat Slovacia pentru a-i întâlni pe autorii proiectului de lege și pe membrii opoziției maghiare din parlamentul slovac. Potrivit știrii din ziar, președintele delegației, Mauro Mujica, a încercat să-și convingă ascultătorii că în Statele Unite: „performanța academică a elevilor care beneficiază de programe educaționale bilingve este săracă; astfel de copii sînt înlăturați de competiția socială și sînt sortiți să rămînă în ghetouri.”

Delegația engleză din America a fost capabilă să convingă cel puțin un membru maghiar din parlamentul slovac de faptul că: „organizația pe care o reprezintă U.S. English a fost înființată în special pentru a-i ajuta pe imigranții porniți spre America” (pentru detalii, vezi Kontra, 1995/1996).

Nu mult după vizita acestei delegații în Slovacia, *Justificarea* atașată proiectului de lege înaintat Consiliului Național Slovac în 24 octombrie 1995 conținea următorul text: În conceperea proiectului acestei legi a limbii de stat, am ținut cont de reglementările avînd forță de lege în mai multe țări europene, în special în Franța, Lituania, Belgia și Olanda.

Următoarea informație, provenind din S.U.A., este esențială:

Tobi Roth, congressman republican, a înaintat Congresului un proiect de lege care punea în discuție oportunitatea desemnării limbii engleze ca limbă oficială în SUA. Legea avea în vedere educația simultană terminală bilingvă în școlile elementare și secundare ca și problemele privind alegerea educației multilingve. În opinia sa, procedurile privind obținerea cetățeniei americane trebuiau să se desfășoare în engleză. Propunerea avea deja un număr de 150 de susținători și urma să fie dezbătută și votată în liniște pînă la [mai bine zis, votată în timpul acestui an, M.K.] sfîrșitul anului. Pe lîngă faptul că engleza este proclamată limbă oficială în stat, proiectul de lege declară de asemenea că limba engleză este forma preferată de contact [mai bine zis: în comunicare, M.K.] dintre cetățenii SUA, fapt care va fi

sprrijinit de guvern. Relațiile de serviciu cu cetățenii [mai bine zis: comunicarea de serviciu cu cetățenii, M.K.] se vor desfășura tot în limba engleză. Cetățenii au obligația să învețe să scrie, să citească și să vorbească în engleză, fiecare după posibilitățile sale fizice și intelectuale. Instituțiile care se ocupă de naturalizare vor cere candidaților la cetățenie un nivel standard de însușire a limbii engleze. [sic,M.K.] (Legea Limbii Oficiale a Statului Slovac și Minoritățile, 14).

Cu toate acestea, apropierea și referirile la engleza-exclusivă [English-Only] nu trebuie să sugereze faptul că Legea 101, trecută prin Adunarea Națională a Quebecului, a putut să furnizeze unele idei în schițarea legii slovace din 1995. Asemănările dintre cele două legi sînt deseori izbitoare, în ciuda enormelor diferențe dintre istoria și relațiile dintre francofonii din Quebec (o majoritate în provincia Quebec în 1977 și o minoritate în Canada) și slovacii din Slovacia (o majoritate impresionantă într-un stat național).

Concluzii

Legislația restrictivă vizînd alegerea limbii oficiale într-un stat și drepturile fiecărui om de a se exprima în limba maternă au ajuns în centrul atenției forurilor internaționale. Așa cum se întîmplă de prea multe ori, informația care nu este ușor accesibilă în engleză sau în altă limbă de circulație internațională este frecvent ignorată. În acest studiu, am încercat să prezint golurile de informație din discursurile internaționale concentrate pe drepturile lingvistice, comparînd cîteva argumente în favoarea alegerii unei singure limbi oficiale în SUA și în Europa Centrală. Am încercat să identific cîteva dintre virtualele capcane ale unei comparații de acest fel între argumentele pro drepturi lingvistice și legislația diferitelor țări și culturi. Totodată îmi exprim convingerea că e absolut necesară o extindere a preocupării internaționale, preocupare care să vizeze în principal drepturile de exprimare în limba maternă, pe de o parte, și drepturile lingvistice fundamentale, pe de altă parte.

Adendă (ianuarie 2001)

Acest studiu se bazează pe discursul meu ținut la University of Illinois at Urbana-Champaign (SUA), în martie 1996, și a apărut în volum în 1998. În cei cinci ani care au trecut de atunci au avut loc mai multe schimbări în politica lingvistică, evenimente care — deși nu au devalidat esența studiului —, trebuie luate în considerare.

Azi știm că poliția lingvistică, menită să implementeze Legea din 1995 a limbii de stat din Slovacia, nu a fost în realitate pusă în funcțiune de către guvernul slovac. Ca urmare a alegerilor din septembrie 1998, guvernul lui V. Mečiar a căzut și a ajuns la putere un nou guvern de coaliție al cărui membru este și Partidul Coaliției Maghiare. După schimbarea de guvern, relațiile slovaco-maghiare s-au detensionat în mod considerabil. La 10 iulie 1999 parlamentul slovac a aprobat

Legea nr. 184 din 1999 cu privire la folosirea limbilor minoritare în relațiile cu autoritățile, care a lărgit oarecum drepturile lingvistice ale minorității maghiare. Doresc să atrag atenția cititorilor și asupra noilor apariții în domeniul drepturilor lingvistice, în primul rând asupra revistei care se preocupă integral de drepturile lingvistice ale minorităților naționale, *International Journal on Minority and Group Rights*, anul VI, nr. 3 (Kluwer Law International, 1999), în al doilea rând asupra volumului Kontra, Miklós, Robert Phillipson, Tove Skutnabb-Kangas, Tibor Váradi, red., *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights* (Budapest: Central European University Press, 1999). □

Traducere de Ioana-Maria Cistelean

*

Miklós KONTRA, profesor la Universitatea József Attila, Departamentul de Filologie și Lingvistică Aplicată Seghedin, autor a numeroase cărți, studii și articole de referință, printre care: „Don't Speak Hungarian in Public!” — *A Documentation and Analysis of Folk Linguistic Rights*, „Nyelvmérés vagy nyelvárulás? Vita a kisebbségi magyar nyelvhasználatról”, „On the right to use the Language of One's Choice in Slovakia”.

Miklós KONTRA, **Language Rights Arguments in Central Europe and the USA: How Similar are They?**, preluat cu permisiunea autorului.